

Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (tredje avdelningen)

den 12 oktober 2023 *

[Text rättad genom beslut av den 9 januari 2024]

”Begäran om förhandsavgörande – Civilrättsligt samarbete – Tillämplig nationell lag i fråga om arv – Förordning (EU) nr 650/2012 – Artikel 22 – Lagvals klausul – Personkrets som omfattas av tillämpningsområdet – Tredjelandsmedborgare – Artikel 75 – Förhållandet till gällande internationella konventioner – Bilateralt avtal mellan Republiken Polen och Ukraina”

I mål C-21/22,

[I rättad lydelse enligt beslut av den 9 januari 2024] angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Sąd Okręgowy w Opolu (Regionala domstolen i Opole, Polen) genom beslut av den 10 december 2021, som inkom till domstolen den 7 januari 2022, i förfarandet som inletts av

OP

ytterligare deltagare i rättegången:

Notariusz Justyna Gawlica,

meddelar

DOMSTOLEN (tredje avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden K. Jürimäe samt domarna N. Piçarra, M. Safjan N. Jääskinen (referent) och M. Gavalec,

generaladvokat: M. Campos Sánchez-Bordona,

justitiesekreterare: A. Calot Escobar,

efter det skriftliga förfarandet,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

- Notariusz Justyna Gawlica, genom M. Margoński, zastępcza notarialny,
- Polens regering, genom B. Majczyna och S. Żyrek, båda i egenskap av ombud,

* Rättegångsspråk: polska.

- Spaniens regering, genom M.J. Ruiz Sánchez, i egenskap av ombud,
 - Ungerns regering, genom Zs. Biró-Tóth och M.Z. Fehér, båda i egenskap av ombud,
 - Europeiska kommissionen, genom S.L. Kaléda och W. Wils, båda i egenskap av ombud,
- och efter att den 23 mars 2023 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,
följande

Dom

- 1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artiklarna 22 och 75 i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 650/2012 av den 4 juli 2012 om behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt godkännande och verkställighet av officiella handlingar i samband med arv och om inrättandet av ett europeiskt arvsintyg (EUT L 201, 2012, s. 107).
- 2 Begäran har framställts i en tvist mellan OP, som är ukrainsk medborgare med hemvist i Polen och delägare i en i Polen belägen fastighet, och en tjänsteman vid Notariusz Justyna Gawlica (notarie Justyna Gawlica), som driver notariatbyrån Krapkowice (nedan kallad notarien). Målet rör notariens beslut att inte upprätta ett notariebestyrkt testamente innehållande en lagvalsklausul om att ukrainsk lag ska vara tillämplig på arvet efter OP.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

- 3 Skälen 7, 37, 38, 57 och 59 i förordning nr 650/2012 har följande lydelse:
 - ”(7) En välfungerande inre marknad bör underlättas genom att man undanröjer hindren för fri rörlighet för de personer som för närvarande har svårt att hävda sina rättigheter vid arv med gränsöverskridande verkan. I det europeiska området för rättvisa bör medborgarna kunna utforma sina arvsrättsliga förhållanden i förväg. Det är också viktigt att på ett effektivt sätt skydda rättigheterna för arvingar, testamentstagare, övriga till den avlidne närstående personer och borgenärer.
 - ...
 - (37) För att medborgarna ska kunna utnyttja den inre marknadens fördelar utan att äventyra rättssäkerheten bör den här förordningen ge dem möjlighet att förutse vilken lag som ska tillämpas på deras arv. Harmoniserade lagvalsregler bör införas för att sinsemellan oförenliga beslut ska kunna undvikas. Huvudregeln bör vara att arvet ska regleras av en förutsebar lag med nära anknytning till arvlåtarens situation. Av rättssäkerhetsskäl och för att undvika att arvet splittras bör den lagen styra arvet i dess helhet, dvs. all egendom som utgör kvarlåtenskap, oavsett tillgångarnas natur och oavsett om tillgångarna befinner sig i en annan medlemsstat eller i en tredjestat.

(38) Denna förordning bör ge medborgarna möjlighet att i förväg utforma sina arvsrättsliga förhållanden genom att välja vilken lag som ska vara tillämplig på arvet. Detta val bör begränsas till lagen i den stat där de är medborgare för att säkerställa en koppling mellan den avlidne och den valda lagen och undvika att en lag väljs i avsikt att kullkasta de legitima förväntningarna hos personer som har rätt till en laglott.

...

(57) Lagvalsreglerna i denna förordning kan leda till tillämpning av en tredjestats lagstiftning. När så är fallet bör hänsyn tas till de internationella privaträttsliga bestämmelserna i den staten. Om man i dessa bestämmelser hänvisar antingen till en medlemsstats lagstiftning eller till lagstiftningen i en tredjestat som skulle tillämpa sin egen lagstiftning på arvsfallet, bör denna hänvisning godtas för att säkerställa internationell konsekvens. Sådan hänvisning bör dock uteslutas i situationer där den avlidne gjort ett lagval till förmån för en tredjestats lagstiftning.

...

(59) Mot bakgrund av den allmänna målsättningen för förordningen, nämligen att åstadkomma ömsesidigt erkännande av medlemsstaternas domar på arvsområdet, oberoende av huruvida domarna gäller tvistemål eller icke-tvistemål, bör denna förordning fastställa bestämmelser om domars erkännande, verkställbarhet och verkställighet som liknar bestämmelserna i andra unionsinstrument inom det civilrättsliga samarbetet.”

4 I förordningens artikel 5, med rubriken ”Avtal om val av domstol”, föreskrivs följande i punkt 1:

”När den lag som i enlighet med artikel 22 har valts av den avlidne att tillämpas på arvet är lagen i en medlemsstat, får de berörda parterna avtala om att en domstol eller domstolarna i den medlemsstaten ska ha exklusiv behörighet att pröva alla arvsfrågor.”

5 Förordningens artikel 6, med rubriken ”Avvisande av talan vid lagval”, har följande lydelse:

”När den lag som i enlighet med artikel 22 har valts av den avlidne att tillämpas på arvet är lagen i en medlemsstat, gäller följande för den domstol vid vilken talan väckts enligt artikel 4 eller 10:

...”

6 Artikel 12.1 i samma förordning har följande lydelse:

”När kvarlåtenskapen efter den avlidne omfattar tillgångar som är belägna i en tredjestat får den domstol vid vilken talan har väckts på begäran av en av parterna besluta att inte fatta beslut om en eller flera sådana tillgångar om det kan antas att dess avgörande med avseende på dessa tillgångar inte kommer att vare sig erkännas eller, i tillämpliga fall, förklaras vara verkställbart i denna tredjestat.”

7 Artikel 20 i förordning nr 650/2012, med rubriken ”Universell tillämpning”, har följande lydelse:

”Den lag som anges i denna förordning ska tillämpas oavsett om det är en medlemsstats lag eller inte.”

8 I förordningens artikel 21, med rubriken ”Allmän regel”, föreskrivs följande:

”1. Om inte annat anges i denna förordning ska den lag som är tillämplig på arvet i dess helhet vara lagen i den stat där den avlidne hade hemvist vid sin död.

...”

- 9 Förordningens artikel 22 har rubriken ”Lagval”. I artikel 22.1 föreskrivs följande:

”En person får låta rätten till sitt arv i dess helhet styras av lagen i den stat där personen är medborgare vid tidpunkten för sitt val eller vid sin död.

...”

- 10 Förordningens artikel 75 har rubriken ”Förhållandet till gällande internationella konventioner”, och i den artikelns punkt 1 föreskrivs följande:

”Denna förordning ska inte påverka tillämpningen av internationella konventioner i vilka en eller flera medlemsstater är part när denna förordning antas och vilka gäller frågor som omfattas av denna förordning.

...”

Polsk rätt

- 11 I avtalet mellan Republiken Polen och Ukraina om inbördes rättshjälp och rättsförhållanden inom civil- och straffrättens område av den 24 maj 1993 (nedan kallat det bilaterala avtalet), föreskrivs följande i artikel 37:

”Rättsförhållanden rörande arv av lös egendom ska styras av lagen i den avtalsslutande stat där den avlidne var medborgare vid sin död.

Rättsförhållanden rörande arv av fast egendom ska styras av lagen i den avtalsslutande stat där den fasta egendomen är belägen.

Frågan huruvida egendom som ingår i kvarlåtenskapen ska anses vara lös eller fast, ska styras av lagen i den avtalsslutande stat där egendomen är belägen.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

- 12 OP är ukrainsk medborgare med hemvist i Polen och delägare i en i Polen belägen fastighet. Hon vände sig till en notarie och gav denne i uppdrag att upprätta ett notariebestyrkt testamente, innehållande en lagvalsklausul om att ukrainsk lag ska vara tillämplig på arvet efter henne.
- 13 Notarien beslutade sig för att inte upprätta något sådant testamente och anförde därvid i huvudsak två skäl för sitt beslut. För det första ger artikel 22 i förordning nr 650/2012, jämförd med skäl 38 däri, endast medborgare i unionens medlemsstater rätt att välja tillämplig lag. För det andra föreskrivs i artikel 37 i det bilaterala avtalet, som under alla omständigheter har företrädare framför nämnda förordning, att tillämplig lag i arvsfrågor ska vara lagen i den stat där den avlidne är medborgare när det är fråga om lös egendom och lagen i den stat där egendomen är belägen när det är fråga om fast egendom. Notarien fann således att polsk rätt är tillämplig på arvet efter OP, såvitt gäller den fasta egendom som hon äger i Polen.
- 14 OP överklagade notariens avslagsbeslut till Sąd Okręgowy w Opolu (Regiondomstolen i Opole, Polen), som är hänskjutande domstol i målet vid EU-domstolen. OP gjorde i sitt överklagande gällande att notarien hade gjort en felaktig tolkning av förordning nr 650/2012. OP gjorde i detta

avseende särskilt gällande att artikel 22 i förordningen gör det möjligt för ”en person” att välja lagen i sitt land som tillämplig lag på arvet. Det gjordes dessutom gällande att syftet med artikel 75.1 i nämnda förordning är att säkerställa att förordningen är förenlig med förpliktelser enligt avtal som medlemsstaterna ingått med tredjeländer. Eftersom lagval i arvsfrågor inte regleras i det bilaterala avtalet, anser OP att det inte är oförenligt med förordning nr 650/2012 att tillämpa artikel 22 däri.

15 Mot denna bakgrund beslutade Sąd Okręgowy w Opolu (Regionala domstolen i Opole) att vilandeförklara målet och ställa följande frågor till EU-domstolen:

- ”1) Ska artikel 22 i [förordning nr 650/2012] tolkas så, att även en person som inte är medborgare i Europeiska unionen får låta rätten till sitt arv i dess helhet styras av lagen i den stat där personen är medborgare?
- 2) Ska förordningens artikel 75 och artikel 22 tolkas så, att – i en situation där ett bilateralt avtal mellan en medlemsstat och ett tredjeland inte reglerar lagvalsfrågan i arvsrättsliga spörsmål, men anger tillämplig lag i arvsrättsliga spörsmål – en medborgare i ett sådant tredjeland med hemvist i en medlemsstat får välja tillämplig lag?”

Den första frågan

- 16 Den hänskjutande domstolen har ställt den första frågan för att få klarhet i huruvida artikel 22 i förordning nr 650/2012 ska tolkas så, att en tredjelandsmedborgare med hemvist i en medlemsstat i unionen får låta rätten till sitt arv i dess helhet styras av lagen i detta tredjeland.
- 17 I artikel 22 i förordning nr 650/2012 föreskrivs att ”[e]n person får låta rätten till sitt arv i dess helhet styras av lagen i den stat där personen är medborgare vid tidpunkten för sitt val eller vid sin död”.
- 18 Såsom framgår av ordalydelsen avser denna bestämmelse varje ”person”, utan att det görs någon åtskillnad mellan medborgare i unionens medlemsstater och tredjelandsmedborgare. Den enda inskränkningen i en sådan persons valfrihet är nämligen att han eller hon endast får välja lagen i en stat där vederbörande är medborgare, oavsett om denna stat är en medlemsstat i unionen eller ej.
- 19 Det är således inte enbart unionsmedborgare som kan ha en sådan valfrihet.
- 20 Denna bokstavstolkning vinner stöd i andra bestämmelser i förordning nr 650/2012, vilka även hänvisar till lagen i ett tredjeland utanför unionen.
- 21 För det första föreskrivs i förordningens artikel 20 att den lag som anges i denna förordning ska tillämpas oavsett om det är en medlemsstats lag eller ej. Det anges visserligen i skäl 57 i förordning nr 650/2012 att lagvalsreglerna i förordningen kan leda till tillämpning av en tredjestats lagstiftning, och att när så är fallet hänsyn ska tas till de *renvoi*-regler som finns i det landets internationella privaträtt. Inte desto mindre anges det uttryckligen i skäl 57 att någon sådan *renvoi* inte kan komma i fråga ”i situationer där den avlidne gjort ett lagval till förmån för en tredjestats lagstiftning”.

- 22 För det andra får avtal om val av domstol enligt förordningens artikel 5 endast ingås "[n]är den lag som i enlighet med artikel 22 [i förordningen] har valts av den avlidne att tillämpas på arvet är lagen i en medlemsstat". Likaledes regleras frågan om avvisande av talan vid lagval i artikel 6 i förordningen "[n]är den lag som i enlighet med artikel 22 har valts av den avlidne att tillämpas på arvet är lagen i en medlemsstat". Sådana förtydliganden är relevanta endast om det är möjligt att välja någon annan lag än lagen i en medlemsstat. Om det inte är lagen i en medlemsstat, kan det endast vara fråga om lagen i ett tredjeland.
- 23 För det tredje påpekar EU-domstolen att skäl 38 i förordning nr 650/2012 – i det att det däri anges att "[d]enna förordning bör ge medborgarna möjlighet att i förväg utforma sina arvsrättsliga förhållanden genom att välja vilken lag som ska vara tillämplig på arvet" – rent allmänt avser varje "medborgare", inte endast unionsmedborgare.
- 24 Mot denna bakgrund ska den första frågan besvaras på följande sätt. Artikel 22 i förordning nr 650/2012 ska tolkas så, att en tredjelandsmedborgare med hemvist i en medlemsstat i unionen får låta rätten till sitt arv i dess helhet styras av lagen i detta tredjeland.

Den andra frågan

- 25 Den hänskjutande domstolen har ställt den andra frågan för att få klarhet i huruvida artikel 75 i förordning nr 650/2012, jämförd med förordningens artikel 22, ska tolkas så, att när en medlemsstat i unionen med ett tredjeland före förordningens antagande har ingått ett bilateralt avtal som anger vilken lag som är tillämplig på arvsfrågor och som inte uttryckligen föreskriver en möjlighet att välja en annan lag, så får en medborgare i detta tredjeland med hemvist i den aktuella medlemsstaten välja lagen i nämnda tredjeland för att styra rätten till sitt arv i dess helhet.
- 26 Det följer av artikel 75.1 i förordning nr 650/2012 att nämnda förordning inte ska påverka tillämpningen av internationella konventioner i vilka en eller flera medlemsstater är part, förutsatt dels att den aktuella medlemsstaten eller de aktuella medlemsstaterna redan var part i den aktuella internationella konventionen när förordning nr 650/2012 antogs, dels att denna konvention gäller frågor som omfattas av förordningen. Det framgår emellertid av EU-domstolens praxis att när unionslagstiftaren anger att en förordning "inte ska påverka" befintliga internationella konventioner, så ska dessa tillämpas när regler kolliderar med en sådan förordning (se, analogt, dom av den 4 maj 2010, TNT Express Nederland, C-533/08, EU:C:2010:243, punkt 46).
- 27 När en medlemsstat är part i ett bilateralt avtal som ingåtts med ett tredjeland innan förordning nr 650/2012 trädde i kraft, och då detta bilaterala avtal innehåller bestämmelser som är tillämpliga på arvsfrågor, är det följaktligen dessa avtalsbestämmelser som i princip är tillämpliga på detta område, inte bestämmelserna i förordning nr 650/2012.
- 28 Såsom påpekats av generaladvokaten i punkterna 29 och 30 i förslaget till avgörande är artikel 75 i förordning nr 650/2012 inte en isolerad bestämmelse i unionens regelverk på området för civilrättsligt samarbete. Många andra förordningar och konventioner avser nämligen rättsförhållandena mellan enskilda inom det europeiska området med frihet, säkerhet och rättvisa, och i dessa förordningar och konventioner återfinns bestämmelser som överensstämmer med logiken i artikel 75 i förordning nr 650/2012.

- 29 EU-domstolen har i detta sammanhang uttalat att den artikel som i den aktuella unionsrättsakten reglerar förhållandet mellan denna rättsakt och internationella konventioner inte kan ges en innebörd som strider mot de principer som ligger bakom den lagstiftning som artikeln ingår i (se, för ett liknande resonemang, dom av den 4 maj 2010, TNT Express Nederland, C-533/08, EU:C:2010:243, punkt 51).
- 30 Syftet med förordning nr 650/2012 är, såsom framgår av skälen 7 och 59 däri, att undanröja hindren för fri rörlighet för de personer som har svårt att hävda sina rättigheter vid arv med gränsöverskridande verkan. Förordningen fastställer därvid bestämmelser om domstols behörighet och tillämplig lag på området samt om erkännande och verkställighet i en medlemsstat av domar och handlingar från andra medlemsstater.
- 31 Artikel 21 i förordningen har rubriken "Allmän regel" och innehåller ett allmänt tillämpligt anknytningsmoment, nämligen den avlidnes hemvist vid tidpunkten för dödsfallet. Med hänsyn till hur förordningen är uppbyggd ska den i artikel 22 reglerade möjligheten att välja lagen i den stat där den avlidne är medborgare betraktas som ett undantag från huvudregeln i artikel 21.
- 32 Dessutom utgör såväl hemvist som medborgarskap objektiva anknytningsmoment som båda bidrar till rättssäkerhet för parterna i arvsförfarandet; detta är något som eftersträvas med förordning nr 650/2012 (se skäl 37 däri).
- 33 Möjligheten att välja tillämplig lag på arvet kan således inte betraktas som en princip som ligger till grund för förordning nr 650/2012 och följaktligen inte heller för det civilrättsliga samarbetet inom unionen där förordningen ingår som en del i regelverket.
- 34 EU-domstolen har visserligen uttalat att det allmänna syftet med förordningen, som är ömsesidigt erkännande av medlemsstaternas domar på arvsområdet, är knutet till den arvsrättsliga universalitetsprincipen (se, för ett liknande resonemang, dom av den 21 juni 2018, Oberle, C-20/17, EU:C:2018:485, punkterna 53 och 54). Det är därvid emellertid inte fråga om någon absolut princip (se, för ett liknande resonemang, dom av den 16 juli 2020, E.E. (Domstols behörighet och den lag som är tillämplig på arv), C-80/19, EU:C:2020:569, punkt 69).
- 35 Såsom generaladvokaten har påpekat i punkt 71 i sitt förslag till avgörande införs genom artikel 12.1 i nämnda förordning uttryckligen ett undantag från denna princip på så sätt att behörig domstol får besluta att inte fatta beslut om tillgångar belägna i tredjeland om det kan antas att dess avgörande inte kommer att vare sig erkännas eller förklaras vara verkställbart i detta tredjeland.
- 36 Således har unionslagstiftaren uttryckligen haft för avsikt att i vissa särskilda fall iaktta den modell för uppdelning av kvarlåtenskapen som kan tillämpas i förhållande till vissa tredjeländer.
- 37 Systematiken i förordning nr 650/2012 utgör därmed inte hinder för att – i enlighet med ett bilateralt avtal som ingåtts mellan en medlemsstat och ett tredjeland innan förordningen antogs, och med hänsyn till undantaget i förordningens artikel 75.1 – en tredjelandsmedborgare med hemvist i den medlemsstat som är bunden av detta bilaterala avtal inte har rätt att välja vilken lag som ska tillämpas på arvet. Detta är dessutom förenligt med den i artikel 351 första stycket FEUF föreskrivna principen om verkan av sådana internationella avtal som medlemsstaterna ingått före deras anslutning till unionen.

- 38 Mot denna bakgrund ska den andra frågan besvaras på följande sätt. Artikel 75 i förordning nr 650/2012, jämförd med förordningens artikel 22, ska tolkas så, att den inte utgör hinder för att – när en medlemsstat i unionen med ett tredjeland före förordningens antagande har ingått ett bilateralt avtal som anger vilken lag som är tillämplig på arvsfrågor och som inte uttryckligen föreskriver en möjlighet att välja en annan lag – en medborgare i detta tredjeland med hemvist i den aktuella medlemsstaten inte får välja lagen i nämnda tredjeland för att styra rätten till sitt arv i dess helhet.

Rättegångskostnader

- 39 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (tredje avdelningen) följande:

- 1) Artikel 22 i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 650/2012 av den 4 juli 2012 om behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt godkännande och verkställighet av officiella handlingar i samband med arv och om inrättandet av ett europeiskt arvsintyg**

ska tolkas så,

att en tredjelandsmedborgare med hemvist i en medlemsstat i Europeiska unionen får låta rätten till sitt arv i dess helhet styras av lagen i detta tredjeland.

- 2) Artikel 75 i förordning nr 650/2012, jämförd med förordningens artikel 22,**

ska tolkas så,

att den inte utgör hinder för att – när en medlemsstat i unionen med ett tredjeland före förordningens antagande har ingått ett bilateralt avtal som anger vilken lag som är tillämplig på arvsfrågor och som inte uttryckligen föreskriver en möjlighet att välja en annan lag – en medborgare i detta tredjeland med hemvist i den aktuella medlemsstaten inte får välja lagen i nämnda tredjeland för att styra rätten till sitt arv i dess helhet.

Underskrifter